

2025 FISCAL REFORMS DISCUSSION

Image 1 & 4 are BY: GovernmentZA | Link: <https://flic.kr/p/2qiv24V> | Link: <https://flic.kr/p/2qiz8Zu>

SeSotho

KAKARETSO

Botsitso ba moruo ka kakaretso ke ntho e hlokalahalang bakeng sa ntshetsopele ya moruo, empa Afrika Borwa e tobane le ho hloka tekatekano ho tswelang pele pakeng tsa lekeno la lekgetho le tshebediso ya ditjhelete tsa mmuso. Sena se entse hore sekoloto se eketsehe ka potlako, ho tloha ho diperesente tse 24 tsa GDP ka 2009 ho ya ho diperesente tse 74 ka 2024. Nakong eo, ditshenyehelo tsa ditshebeletso tsa sekoloto di eketsehile ho tloha ho diperesente tse 9 ho isa ho diperesente tse 21 tsa lekeno la lekgetho, mme sena se fokoditse tjehelete eo puso e e sebedisang bakeng sa ditshebeletso tsa bohlokwa tsa setjhaba.

Ho theoha butle ha karolelano ya kgolo ya moruo ya selemo le selemo ke sesosa se ka sehloohong sa diphello tse, empa ho hloka tekatekano hona, ho ntseng ho tswelapele le ho nyoloha ha dikoloto, ho ekeditse dikotsi tsa botsitso ba nako e telele moruong. Ho tshepa haholo ditheo tsa ditjhelete tsa selehae bakeng sa dikadimo tsa mmuso ho fokotsa dikadimo tsa makala a poraefete. Boiteko bo neng bo etswa ba ho tsitsisa dikoloto ha bo a sebetsa ka lebaka la ho dieha ho hlophisa ditjhelete tsa puso hantle, mme ha baka tswala e hodimo le kgolo ya moruo e fokolang. Ha ho sa nkwe mehato e itseng ka boemo bona, maemo a na a dikoloto a tla thibela kgolo ya moruo, a sitise botsetedi mme a tswela pele ho nyolla ditshenyehelo tsa ho adima ditjhelete.

Ke ka mabaka a na, mmuso o nahanelang hore tataiso ya tshebediso ya ditjhelete/ankora ya ditjhelete (fiscal anchor) e ka tlatsetsa ho kgutlisetseng Afrika Borwa ho maemo a ditjhelete a tsitsiteng. Dinaheng tsa matjhabatjhaba, diankora tsa ditjhelete di nile tsa sebediswa ho thibela dikadimo tse feteletseng le ho ntlafatsa katleho ya ditshebeletso tsa setjhaba. Ankor e hlophisitsweng hantle e ka matlafatsa tshepo ho tshebediso ya ditjhelete, ya matlafatsa taolo ya ditjhelete hape ya kgothalletsa botsetedi mme qetellong ya tshhetsa kgolo le botsitso ba moruo.

Diankora tsa ditjhelete ka dinako tse ding di fumanwa ho Melao ya Boikarabelo ba Ditjhelete (FRLs), eo ho nang le mefuta e meraro e ka sehloohong:

- Di-FRL tse hlalolang melao kapa ditekanyetso bakeng sa dipholisi tsa ditjhelete, tseo mebuso e tlamehang ho di latela (Mofuta wa I).
- Di-FRL tse nang le melawana e laolang tsamaiso ya dipholisi tsa ditjhelete, le ho hlalosa mekgwa ya tsamaiso ya semmuso le ditlhoko tsa tlaleho tse amanang le dipholisi tsa ditjhelete; le
- Di-FRL tse nang le diphelelo tse tobileng tsa dipalopalo le meedi bakeng sa dintho tse finyelletseng ke dipholisi

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

tsa ditjhelete tse kang kgaello, boemo ba sekoloto, kapa boemo ba sekgahla sa kgolo ya tshebediso ya tjhelete, jwalo jwalo.

Molao wa Tsamaiso ya Ditjhelete tsa Setjhaba wa Afrika Borwa wa 1999 (Act No. 1 of 1999- "PFMA") le Bili ya Ditjhelete le Ditaba tse Amanang le Ditjhelete ya 2009 (Act No. 9 of 2009- "MBARMA") ke mefuta ya di-FRL tse welang boholo ho Mofuta II. Melao ena, e hlalisa ditsela le ditlhoko tsa tlaleho tsa ho amohela bajete le ho theha pholisi ya ditjhelete. Haeba di ne di ka matlafatswa ka ho theha ankora ya ditjhelete semmuso, tlhophiso ya ankora e ne e ka nka e nngwe ya mefuta e mmedi:

- **Dipehelo tsa Dipalopalo tsa Ditjhelete:**

Mokgwa ona o beha meedi e tlamang ho boemo ba sekoloto kapa dikgaello tsa ditjhelete. Mohlala, moedi wa sekoloto o ne o tla etsa hore mmuso o adime ka mokgwa o boletsweng e sa le pele ho tsamaisana le GDP, athe molao wa kgaello o ka fokotsa ho adima ha mmuso selemo le selemo. Mehato ena, e tla matlafatsa ditebello tsa melawana, e thibele tshebediso e mpe ya ditjhelete, le ho fa ba amehang tshepo.

Le ha ho le jwalo, dipehelo tsena di ka thatafatsa dintho, mme ha hloka hore ho be le dikarolo tsa molao tse hlakileng bakeng sa ho sebetsana le ho putlama ha moruo kapa maemo a tshohanyetso. Di ka boela tsa baka hore mebuso ya nako e tlang e "etse maqheka" a ho bonahala ekare e latela molao le hoja e sa finyelle ho hokaalo.

- **Tsamaiso ya Palamente:**

Mokgwa o na, ha wa itshetleha ka dipehelo tsa ditjhelete tse rerilweng e sa le pele. Ho e na le hoo, o sebedisa melaometheo ya tshebediso ya ditjhelete e sebetsang ho teka le ho voutela bajete. Mohlala, tsamaiso e nngwe le e nngwe ya palamente

ho ka hloka hloka e hlalise leano la ditjhelete la nako e bohareng le bontshang ho latela melawana e behilweng. Hang ha leano la tsamaiso ya palamente le se le amohetswe, le tla sebediswa bakeng sa ho lekanya dibajete tsa nako e tlang, ho netefatsa hore ho ba le boikarabelo bo eketsehileng le bolebedi.

Ankora ya ditjhelete e hlophisitsweng hantle e tlameha ho ba le tekatekano pakeng tsa ho kgina tshebediso ya ditjhelete le ho tenyetseha le maemo. E lokela ho netefatsa hore dipholisi tsa ditjhelete di dula di tsitsitse ha ka nako e tshwanang e kgona ho fetoha le maemo a moruo o fetohang. Tsela eo ankora ya ditjhelete e entsweng ka teng – e bang e kenyelletsa dipehelo tsa dipalopalo kapa meedi kapa e hlalosa ka ho toba karolo eo ditekanyetso le melaometheo ya ditjhelete di e bapalang ho theheng le ho kenngweng tshebetsong ha pholisi ya ditjhelete – e tla hloka ho sebetsana le dintlha tse ding tsa bohlokwa. Tsona di kenyelletsa:

- **Ho Netefatsa Botsitso:**

Ankora ya ditjhelete e lokela ho ralwa ka tsela e tla etsa bonnete ba hore maemo a dikoloto a dula a laoleha ha nako e ntse ya.

- **Tekatekano Pakeng tsa Ho Fetoha le Maemo le ho Kgina Tshebediso ya Ditjhelete:**

Le hoja melawana ya ditjhelete e lokela ho fana ka botsitso, e lokela ho dumella hore e lokiswe ha moruo o theoha.

- **Ho Matlafatsa Ditheo tsa Bolebedi:**

Ho matlafatsa bao ba shebaneng le tsa bolebedi jwalo ka lekgola la tsa ditjhelete ho ntlafatsa boikamahanyo le tshepo.

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

- **Ho Sebeletsa Pontsheng ya Setjhaba:**

Ditlhoko tse hlakileng tsa tlaleho di tla haha tshepo mme tsa thusa hore ho be le dipuisano tse molemo mabapi le dipholisi tsa ditjhelete.

Tokomane ena ya dipuisano e reretswe ho kenya letsoho ho dipuisano tse mabapi le ankora ya ditjhelete e loketseng Afrika

Borwa. Ho netefatsa hore batsamaisi le meloko ya kamoso ha ba imetswe ka ditlamo tse sa tsitsang tsa ba tlleng pele ho bona. Mmuso o tlo tswela pele ho buisana le bankakarolo bohle ho ntlafatsa moralo wa ditjhelete, o sebedisa mehato ya molao e ka bang teng mme ya nahanelwa dilemong tse tlang.

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

